

БЮДЖЕТНАТА ПОЛИТИКА И ИКОНОМИЧЕСКИЯТ РАСТЕЖ В БЪЛГАРСКИТЕ УСЛОВИЯ

Александър Петров Ганчев¹

Невелин Илиянов Неделчев

Май 2003

Основният резултат от промените, които настъпиха у нас след 1989 г. безспорно е оттегляне на държавата от монополизираната до тогава от нея икономика. Всички очаквания бяха за бърз растеж и икономическо развитие, но те не се оправдаха. Дори и днес мнозина продължават да смятат, че държавата и нейните институции са отговорни за икономическото развитие, а наличието на частен сектор за безработицата, ниските доходи и лошото икономическо състояние.

В този контекст обсъждането на връзката между фискалната политика и икономическия растеж придобива особена важност при разрешаването на фундаменталния въпрос за ролята на държавата в икономиката и философията на държавното управление като цяло.

Как бюджетната политика влияе върху икономическия растеж или той върху нея, дали бюджетната политика съдейства за реализирането на националните ни интереси смятаме да покажем с последователното разглеждане на следните моменти в нашето проучване ²:

1. Използвана методология;
2. Основни насоки на проучването;
3. Анализ на взаимодействията между бюджетната политика и икономическия растеж;
4. Основни изводи и препоръки.

Използвана методология

Както всяко проучване и нашето макар и скромно притежава конкретна методология поставяща теоретичните му рамки и предопределяща до голяма степен крайните изводи и препоръки. За да достигнем до тях при изучаването на връзките между бюджетната политика и икономическия растеж се позоваваме на следните методологически допускания:

1. Разглеждаме понятието национален интерес в контекста на икономическия растеж т.е. за нас приоритетен национален интерес за този етап е постигането на постоянен икономически растеж и благосъстояние;

¹ Авторите са студенти в С.А. "Димитър А. Ценов" гр. Свищов, IV^{-ти} курс, специалност "Финанси"

² Представеният доклад е част от проучване на връзките между бюджетната политика и икономическия растеж

2. При анализа на прякото въздействие на държавните разходи върху икономическия растеж използвахме така наречените ефективни държавни разходи, т.е. разходите пряко колерирани с икономическия растеж, а не влияещи през други променливи върху него;

3. Там където не разполагаме с конкретни данни, т.е. липса на официални такива приложихме метода на линейна интерполация по формулата $x_2 = (x_1 + (x_3 - x_1)/n)$ и метода на сезонна проекция за намиране на липсващите членове на разполагаемите данни;

4. Периода на изследването е от началото на 1998 г. до последното тримесечие на 2002 г. поради липса на удовлетворяващи ни данни (т.е. липса на официални такива), както преди така и след анализирания период;

5. Основният използван от нас инструментариум за анализ е стандартен еднофакторен регресионен модел от вида:

$$Y = \alpha + \beta X,$$

където коефициентът α е постоянното отклонение от анализираната от нас математическа зависимост, а коефициентът β е количествения израз на тази зависимост.

6. Поради липсата на данни коригирани с дефлатора при анализа на зависимостите използвахме номинални данни. Това не бива да ни заблуждава тъй като инфлацията е повлияла еднопосочно, както на БВП, така и на приходите и разходите. Така посочените резултати могат да се смятат за реални и неизкривени.

7. Анализираните от нас данни са от републиканския бюджет (Информационен бюлетин на БНБ);

8. Игнорираме политическия фактор т.е. за нас през анализирания период хипотетично е управлявала една политическа сила.

Основни насоки на проучването

При провеждания анализ ще се въздържим от използването и позоваването на чисто теоретични въпроси като тези за същността, видовете, предметите или задачите на бюджетната политика. Ние вярваме, че тези въпроси са отдавна разрешени и не смятаме да се занимаваме с тях. Също така няма да засягаме и теоретичната същност на понятията използвани в разработката тъй като вярваме, че те са много добре познати на аудиторията.

Основните насоки на нашето изследване са свързани със следните въпроси:

1. Как бюджетната политика на Р. България съдейства за реализирането на "националния интерес" т.е. икономическия растеж;
2. Дали в България за анализирания период държавните разходи, респективно приходи са нарастващи в зависимост от икономическия растеж, в каква степен и ако не защо;

3. Кое има по-голямо влияние бюджетната политика върху икономическия растеж или обратно;
4. Адекватен икономически играч ли е държавата;
5. Силна или слаба е еластичността на приходите и разходите едни спрямо други и дали приходната и разходната политика е ефективна и се подчинява на стратегически или конюнктурни цели.

Иконометричен анализ

Това е основният етап в нашето проучване на база, на който ще формираме основните изводи в края. Тук ние подложихме на количествена проверка и анализ взаимоотношенията на бюджетната политика и икономическия растеж. Според нас този математически инструментариум е този, който ни дава безпристрастни резултати касаещи разглежданите проблеми.

Първото нещо подложено от нас на анализ и количествена проверка твърдението доколко държавата като икономически агент е отговорна за икономическия растеж т.е. какъв е приносът и за реализирането на този растеж. Разбира се тук става въпрос за мултипликатора на чистите държавни разходи (G). Връзката между чистите държавни разходи и икономическия растеж анализирахме чрез модела:

$$(1.1) \quad \Delta Y_t = \alpha_1 + \beta_1 \Delta G^3,$$

където коефициента β представлява търсения от нас мултипликатор на държавните разходи (G) и е свидетелство за ролята на държавата в икономиката.

Получените резултати (виж таблица 1) показват основната база за тълкуване на държавната намеса в икономиката.

Таблица 1

коефициент	стойност
α_1	0,0786
β_1	0,1884
R^2	0.3648

Както се вижда коефициента β или средния мултипликатор на държавните разходи за анализирания период е 0,1884 или казано по друг начин на 1 % увеличение на чистите държавни разходи съответства 0,18 % нарастване на БВП. Анализът придобива друга картина ако видим стойността на коефициента на детерминация (R^2)

³ Използваните означения в доклада са :

G – чисти държавни покупки;

Y- Брутен национален продукт;

AC- Съвкупни разходи по републиканския бюджет;

AR – Съвкупни приходи по републиканския бюджет;

Δ - Изменение (темп на растеж).

според който държавата определя средно 36 % от съвкупния растеж за разглеждания период.

При анализиране на обратната зависимост:

$$(1.2) \quad \Delta G = \alpha_2 + \beta_2 \Delta Y,$$

установяваме, че при същият коефициент на детерминация (което е следствие от статистическата зависимост която изучаваме) икономическия растеж има много по-голямо влияние върху ефективните държавни разходи за което свидетелства β коефициента от 1,9358 (виж таблица 2).

Таблица 2

коефициент	стойност
α_2	-0,048
β_2	1,9358
R^2	0.3645

Този коефициент показва освен силната еластичност на държавните разходи в зависимост от икономическия растеж, но и бързо нарастващите потребности на обществото от публични блага в сравнение с растежа.

Съвсем накратко ще се спрем на анализа на другите два регресионни коефициента, т. е. коректорите на отклоненията от математическата зависимост – α_1 и α_2 :

При първия модел положителния коефициент от 0,078 показва, че въпреки ниския коефициент на детерминация държавата не е повлияла негативно на икономическия растеж за периода, дори влиянието е в положителна посока. В комбинация с положителния коефициент β се формира заключението за плавно, макар и слабо нарастване на БВП за периода от 1998 г. до 2002 г.;

При втория модел обаче отрицателното отклонение въпреки малката му статистическа значимост свидетелства за своеобразен недостиг на публични блага, което в контекста на по-горе анализирани зависимости потвърждава тезата, че държавата насочва ресурси през разглеждания период повече към други приоритетни дейности отколкото към чисти покупки и задоволяване на обществени потребности.

Следващите две анализирани от нас зависимости са тези между икономическия растеж и съвкупните приходи и разходи по републиканския бюджет.

Зависимостите са изразени чрез моделите (1.3) и (1.4)

$$(1.3) \quad \Delta AC = \alpha_3 + \beta_3 \Delta Y$$

$$(1.4) \quad \Delta AR = \alpha_4 + \beta_4 \Delta Y$$

Резултатите представени в таблица 3

Таблица 3

коэффициент	стойност	коэффициент	стойност
α_3	0,1006	α_4	0,0931
β_3	1,4553	β_4	0,4294
R^2	0,0316	R^2	0,0316

свидетелстват за висока еластичност с R^2 едва от 3,17 % съвкупните разходи имат висока еластичност спрямо икономическия растеж (коэффициент $\beta=1,45$). Според нас това е негативно, защото и при най-малко снижение в темповете на икономическия растеж съществува възможност за по-голямо намаление на държавните разходи, а това може да има отрицателни последици.

Анализът на еластичността на държавните приходи от друга страна показва обратна тенденция в зависимост от икономическия растеж. Те са слабоеластични ($\beta=0,42$), което само по себе си е положително, защото свидетелства, че независимо от икономическата конюнктура държавата е успяла да извеме необходимите й ресурси, но в контекста на анализа на разходите това е отрицателно, защото се получава ефекта на ножицата т.е. различната еластичност на приходите и разходите по републиканския бюджет води до наличието на специфичен риск от допускане на голям бюджетен дефицит, при неизпълнение на планираните приходи. Това според нас е една от причините за тревогите на МВФ при одобряването на бюджета всяка година.

Следващите анализирани от нас зависимости имащи значение за анализа са (виж таблица 4):

1. Връзката между съвкупните приходи и чистите покупки;
2. Връзката между съвкупните приходи и съвкупни разходи;
3. Връзката съвкупни разходи - съвкупни приходи;

Таблица 4

коэффициент	стойност	коэффициент	стойност	коэффициент	стойност
α_5	0.0419	α_6	0.0438	α_7	0.1143
β_5	0.8707	β_6	1.5427	β_7	0.0993
R^2	0.3178	R^2	0.1532	R^2	0.1532

Резултатите дадени в таблица 4 свидетелстват за:

1. Умерена (слаба) еластичност от 0,87 спрямо растежа на приходите показваща приоритетно насочване на приходи и към други държавни функции. А това означава, че за разглеждания период правителствата са имали по-важни цели от чисто икономическите. Ниският коэффициент на детерминация потвърждава констатацията, но свидетелства и за относително константната потребност от публични блага независимо от нивото на съвкупните приходи.
2. Втората зависимост показва силна променливост на промяната на съвкупните разходи спрямо съвкупните приходи ($\beta=1,54$) и

естествено високите потребности на обществения сектор от ресурси. В контекста на горната констатация и изводите направени при анализа на еластичността на съвкупните разходи спрямо растежа заключаваме, че в държавния бюджет се съдържа определена склонност към допускане на бюджетен дефицит, която с използвания математически инструментариум не можем да изясним понастоящем.

3. Обратната зависимост свидетелства за невъзможност разходите и тяхното изменение да продуцират еквивалентно изменение в приходите, а това отново свидетелства за "рисковаността" съдържаща се в републиканския бюджет.

Други изводи от анализирани от нас зависимости са:

1. Данъчните приходи показват нормална еластичност спрямо растежа ($\beta = 1.001$)

2. Бюджетния дефицит има съвсем слабо влияние върху икономическия растеж за разглеждания период ($\beta = 0,019513$). Коефициента α показва, че при стойност 0,10437 дефицитът не е повлиял отрицателно на икономическия растеж и е бил в приемливи размери.

Последните анализирани зависимости са тези на акселератора на БВП и съвкупния модел съчетаващ в себе си влиянието на мултипликатора и акселератора – т.н. осцилатор. При анализа на акселератора, както повелява класическата макроикономическа теория съпоставяме изменението на БВП към изменението на инвестициите и откриваме съществуването на акселериращ ефект макар и слаб от 1,19 при нисък коефициент на детерминация от 0,089. Това показва, че въпреки силната зависимост увеличението на БВП определя малка част от растежа в следващите периоди, въпреки увеличението на инвестициите в зависимост от него 1,19 пъти.

Осцилаторен модел:

$$(1.5) \quad Y_t = \alpha + \beta_1 Y_{t-1} + \beta_2 (Y_t - Y_{t-1}),$$

където α е автономното потребление, β е склонността към потребление, а β_2 е акселератора. С този модел установяваме откритото от акселераторния анализ, че съвкупния разходен мултипликатор ($\beta_1 = 0,8482$) има много по-голямо значение за растежа, отколкото акселераторния ефект. Всичко това свидетелства за автономно потребление в икономиката от $\alpha = 1236,48$ млн. лв., за висока пределна склонност към потребление и ниска склонност към инвестиране ($\beta_2 = 0,07307$), а това влияе отрицателно върху възможностите за дългосрочен растеж в икономиката.

Оновни изводи

Всички тези резултати от анализите са основа за следните изводи:

1. Правителството и държавата като цяло вече не са основния и доминиращ субект в икономиката (правителството допринася едва за 36 % от растежа за периода);
2. Държавата не само, че не определя, но и следва икономическото развитие, а това трябва да бъде сигнал за формиране на адекватна бюджетна политика;
3. Високата еластичност на разходите и слабата еластичност на приходите в зависимост от икономическия растеж водят до повишена склонност към бюджетен дефицит. Може би затова от МВФ се притесняват, че влошаването на данъчната събираемост (в контекста слабата еластичност на приходите) ще доведе до проблеми в българската икономика;
4. Анализа на динамиката на приходите и разходите показва “желание” у държавата да изпреварва икономическите събития, а това не е оправдано;
5. У нас склонността към потребление е по-висока от склонността към инвестиране, а това не е добре с оглед дългосрочния растеж на икономиката;
6. Съществува недостиг на публични блага, за което свидетелства коефициента на зависимостта на БВП и чистите държавни разходи;
7. Чрез увеличение на бюджетния дефицит не може да се постигне икономически растеж, което трябва да бъде взето предвид при определянето на бюджета. В тази насока намаляването на дела на бюджетния дефицит в БВП за последните две години е икономически оправдано.

Препоръки

Основните препоръки , които могат да бъдат дадени накратко са насочени към оптимизиране на приходната и разходната структура на републиканския бюджет (оптимизиране еластичността на приходите и разходите) с оглед тяхното съобразяване с икономическото развитие , провеждане на политика за стимулиране на инвестиционната активност и не на последно място разпределяне на повече средства за осигуряване на публични блага ,от които обществото очевидно се нуждае, а не насочване на бюджетни средства(трансфери) към други по-приоритетни и очевидно неикономически цели.

Използвана литература:

1. Адамов В. , Р. Лилова , С. Симеонов–Бюджет и бюджетна политика, В. Търново, АБАГАР, 2003г.
2. Кънев М.–Макроикономика , В .Търново, АБАГАР, 1998г.
3. Fogler R.,S. Ganapathy–Financial Econometrics, New York , 1982
4. Newbold P., T. Bos –Introductory business forecasting, Ohio,1990